

- : शिकारस पत्र : -

श्रीमती अरुणादेवी दादासाहेब पाटील यांनी "मराठी
निबंधलेखनातील सर्वसामान्य चुकांचा इ. ७ वी च्या संदर्भात
एक चिकित्सक अभ्यास" या विषयावरील प्रबंध माझ्या मार्गदर्शनाखाली
पूर्ण केला. हा प्रबंध शिक्षण शाखातील एम्. फिल्. या पदवीसाठी
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यास सादर केला.

महणून हे शिकारसपत्र देण्यात आले.

तारीख : ५ नोव्हेंबर १९८८

स्थळ : बाशी.

डॉ. टी. बी. पाटील
(मार्गदर्शक)

- : शु ण नि र्देश : -

मी या संशोधन विषयाचा अभ्यास प्रा. डॉ. टी. बी. पाटील यांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे. त्यांचे वेळच्यावेळी मिळालेले योग्य मार्गदर्शन, सर्व अडचणी सोडविण्यासाठी मिळालेले सहकार्य, त्यांच्याकडून मिळालेली प्रेरणा यामुळे मी हा प्रबंध पूर्ण करू शकले. त्यांचे मनःपूर्वक आभार।

प्राचार्य डॉ. सी. बी. शितोळे यांचे उत्तेजन व मार्गदर्शनामुळे मी हा प्रबंध पूर्ण करू शकले. त्यांचेही हार्दिक आभार मानते.

हा प्रबंध पूर्ण करण्यास परवानगी देणारे मा. जनरल सेक्रेटरी, श्री शिवाजी शिक्षण प्रसारक मंडळ, बाशी ; प्रबंध पूर्ण करण्यास मनःपूर्वक सहकार्य करणारे डॉ. आर. एन्. इंगोले, वाशी कॉलेजचे प्राचार्य बी. एस्. मोरे, कॉमर्स कॉलेजचे मराठीचे प्राध्यापक डॉ. डांगरे, प्रा. व्ही. एन्. मोहिरे, प्रा. डॉ. सी. एन्. लांडगे, डॉ. एम्. ए. गायकवाड, प्रा. के. एन्. देशमांडे, प्रा. ए. जे. तोडकरी, डॉ. ज्ञानराज गायकवाड, गोडबोले सर यांचे कृतज्ञतापूर्वक आभार मानते.

प्रबंधाच्या पूर्ततेसाठी खालील ग्रंथालयातून मला आवश्यक ती पुस्तके मिळाली.

- १) ग्रंथालय, - मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.
- २) ग्रंथालय, - एस्. एन्. डी. टी. विद्यापीठ, मुंबई.
- ३) ग्रंथालय, - शिक्षण महाविद्यालय, बाशी.
- ४) ग्रंथालय, - शिवाजी कॉलेज, बाशी.
- ५) ग्रंथालय, - कॉमर्स कॉलेज, बाशी.
- ६) ग्रंथालय, - झाडबुके कॉलेज, बाशी.
- ७) ग्रंथालय, - सुलाखे हायस्कूल, बाशी.
- ८) ग्रंथालय, - कर्मवीर भामासाहेब जगदाळे कॉलेज, वाशी.

वरील ग्रंथालय प्रमुखांची कृतज्ञता मी व्यक्त करते.

जिजामाता विधामंदीर बाशी, मुख्याध्यापिका व महात्मा फुले विधामंदीर बाशी, मुख्याध्यापक यांचेही मी श्रणी मानते. कारण निबंध-लेखनाचे काम या शाळांत पूर्ण केले. तसेच या शाळेतील शिक्षकांचेही मी आभार मानते.

निबंधलेखनातील सर्वसामान्य चुका शोधून काढण्यासाठी ज्या शिक्षकांनी प्रश्नावल्या भरून दिल्या त्यांचेही मी अंतःकरणपूर्वक आभार मानते. तसेच ज्या मुख्याध्यापकांनी मुलाखतीव्दारे संशोधनास बहुमोल सहकार्य केले त्यांचेही श्रण मी व्यक्त करते.

दोन शाळेतील १) जिजामाता विधामंदीर, बाशी २) महात्मा फुले विधामंदीर बाशी येथील विद्यार्थ्यांनी लिहिलेले निबंध संशोधनास उपयुक्त ठरले. त्यांचेही श्रि आभार मानणे मी माझे कर्तव्य समजते.

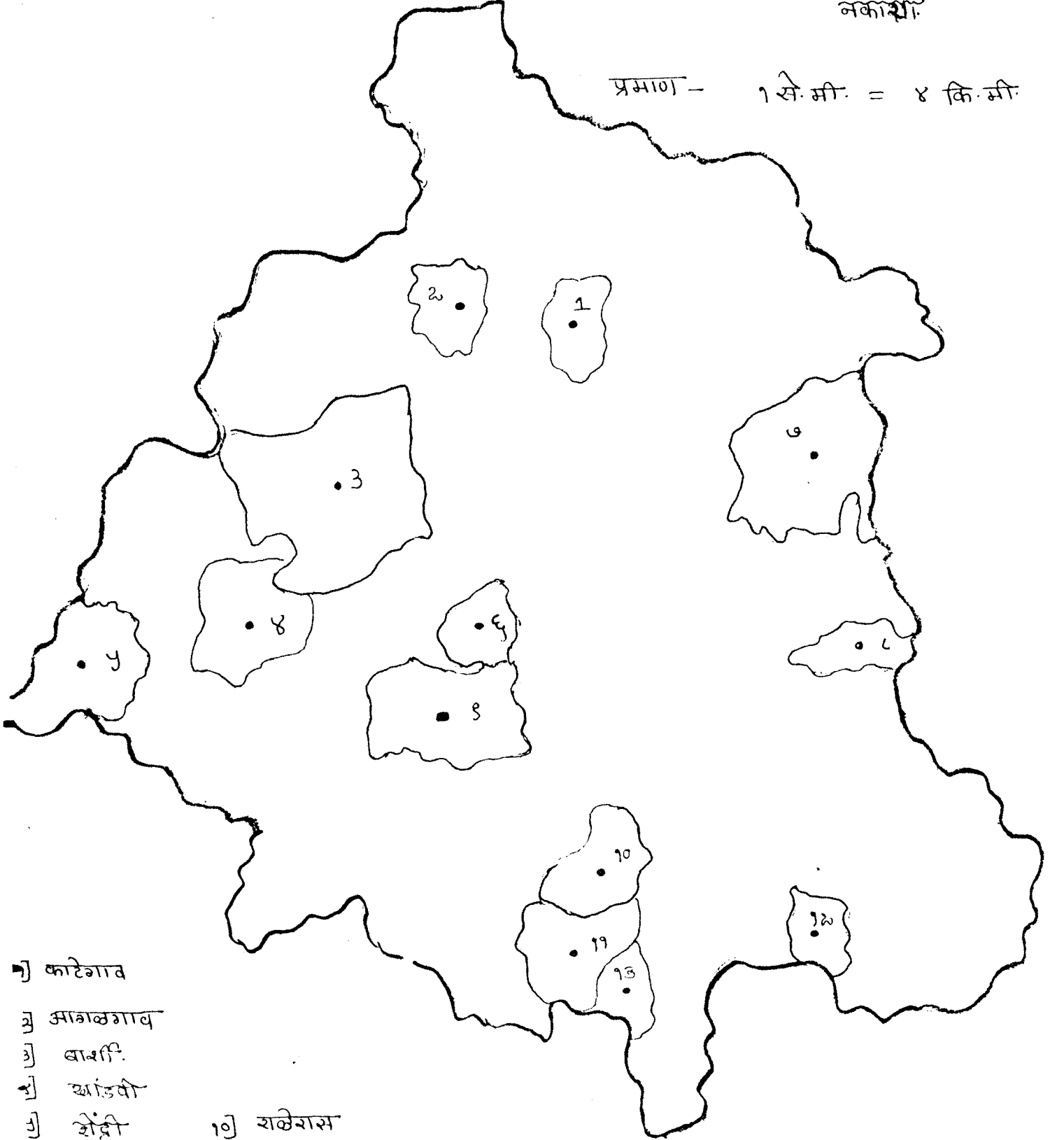
वेळच्या वेळी टंकलेखनाचे काम पूर्ण करून देणारे श्री. कुलकर्णी एम्. आर्., प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष सहकार्य करणा-या सर्वांबद्दल मी श्रण निर्देश व्यक्त करते.

Patil A. D.
(श्रीमती अ. दा. पाटील)

* आकृती क्र-१ *

प्रतिसादक शिक्षकांची गावे दर्शविणारा बार्शी तालुक्याचा -
नकाशा.

प्रमाण - १ से.मी. = ४ कि.मी.

१) काटेगाव

२) आगळगाव

३) बार्शी.

४) आंडवी

५) ओंदी

६) पानगाव

७) कारी

८) भातंखरे

९) वैराग

१०) शळेरास

११) सामुरे

१२) जळगाव

१३) धामणगाव

- : अनुक्रमणिका : -
=====

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
	अनुक्रमणिका एक ते दहा कोष्टकांची यादी अकरा ते तेरा आलेखांची यादी चौदा	
१)	<u>प्रास्ताविक</u>	१ ते २०
		२
१ (अ)	समस्येची निवड	३
१ (आ)	समस्या विधान	४
१ (इ)	समस्येचे महत्त्व व गरज	५
	क) समस्येचे महत्त्व	५
	ख) अभ्यासाची गरज	६
१ (ई)	अभ्यासाची उद्दिष्टे	६
१ (उ)	संदर्भसाहित्याचे समालोचन	१४
१ (ऊ)	संगोधनाची पद्धती	१४
१ (ए)	संगोधनाच्या मर्यादा	१७
१ (ऐ)	प्रकरणांचे नियोजन	१८
	संदर्भ	२०
२)	<u>निबंधलेखनाचा अर्थ व स्वरूप</u>	२१ ते ४२
		२२
२ (अ)	निबंधलेखनाचा अर्थ	२२
	क) प्रास्ताविक	२२
	ख) निबंध म्हणजे काय ?	२२

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
२)	२ (आ) निबंधाची लक्षणे व स्वल्प	२८
	क) लक्षणे	२८
	ख) गद्यात्मकता	३०
	ग) कलात्मकता	३१
	घ) विस्तार	३१
	च) विषयाची निवड	३१
	छ) व्यक्तीमत्त्व व भाषा	३२
२ (इ)	निबंधलेखनातील आवश्यक गोष्टी	३३
	क) आरंभ	३३
	ख) विषय प्रतीपादन	३४
	ग) शेवट किंवा उपसंहार	३५
	घ) विधाने व स्पष्टीकरणे	३५
	च) अवतरणे	३६
	छ) शैली	३७
	ज) हस्ताक्षर व शुद्धलेखन	३७
	झ) शब्दयोजना व एकंदर बांधणी	३७
२ (ई)	सारांश	४०
	संदर्भ	४१
३)	<u>निबंधलेखनाचे प्रकार</u>	४३ ते ९२
३ (अ)	वैचारिक निबंध	४६
	क) प्रास्ताविक	४६
	ख) स्वल्प	४८
	ग) सुरुवात	४९
	घ) रचना	४९

प्रकरण क्रमिक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
३)	३ (अ) च) मंडन	५०
	छ) शेवट	५०
	३ (आ) कथना प्रधान निबंध	५१
	क) प्रस्ताविक	५१
	ख) स्वस्थ	५२
	ग) सुरवात	५३
	घ) मध्य	५४
	च) भाषा	५५
	छ) शेवट	५६
	३ (इ) वर्णनात्मक निबंध	५६
	क) प्रस्ताविक	५६
	ख) निरीक्षण	५८
	ग) वर्णन	५८
	घ) भाषा	५९
	च) शेवट	६०
	३ (ई) आत्मचरित्रात्मक (आत्मकथनात्मक) निबंध	६०
	क) प्रस्ताविक	६०
	ख) स्वस्थ	६१
	ग) शेवट	६२
	घ) निवड	६३
	३ (उ) पत्रलेखन	६४
	क) प्रस्ताविक	६४
	ख) भाषा	६५

प्रकरण क्रमांक	नाव	पृष्ठ क्रमांक
३)	३ (उ) ग) ते एक शास्त्र	६५
	घ) पत्राचे प्रमुख विभाग	६६
	च) समारोप	६७
	३ (ऊ) कथालेखन (मुधावरून गोष्ट लिहिणे)	६७
	क) प्रास्ताविक	६७
	ख) मुधावरून गोष्ट लिहिणे	६८
	ग) स्वस्थ	६८
	घ) महत्त्व	६९
	च) गोष्ट लिहिण्याचे प्रकार	७०
	छ) वैशिष्ट्ये	७१
	३ (ए) आकलन (उता-यावरील/कवितेवरील प्रश्नांची उत्तरे)	७४
	क) प्रास्ताविक	७४
	ख) स्वस्थ	७५
	३ (ऐ) संवाद लेखन	७५
	क) प्रास्ताविक	७५
	ख) स्वस्थ	७६
	ग) भाषा	७६
	घ) सुरवात	७८
	च) शेवट	७८
	३ (ओ) सारांशलेखन	७९
	क) प्रास्ताविक	७९
	ख) सारांशलेखन प्रकारांचे महत्त्व	८०
	ग) सारांशलेखनाचा अर्थ	८०

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
३)	३ (ओ) घ) शब्दसंख्येची अट	८१
	च) स्वल्प	८२
	छ) सारांशलेखन- एक आकलन प्रक्रिया	८२
	ज) सारांशलेखन - एक नैपुण्य	८३
	झ) शीर्षक	८३
	ट) हेतू	८३
	ठ) दोष	८४
	३ (औ) अहवाल (इतिवृत्त) लेखन	८५
	क) प्रास्ताविक	८५
	ख) स्वल्प	८५
	३ (अं) अर्ज	८६
	क) प्रास्ताविक	८६
	ख) स्वल्प	८६
	ग) भाषा	८७
	घ) वैशिष्ट्ये	८७
	३ (अः) सारांश	८९
	संदर्भ	९०
४)	<u>मातृभाषा शिक्षक</u>	९३ ते १२०
	४ (अ) प्रास्ताविक	९५
	४ (आ) मातृभाषेच्या शिक्षकांच्या अंगचे गुण	९६
	क) शुद्धवाणी	९७
	ख) शुद्धलेखन	९७
	ग) भाषेवरील प्रभुत्व	९७

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
४)	४ (आ) घ) वाङ्. मयाचा व्यासंग	९८
	च) अद्यावत ज्ञान	९८
	छ) रसिकता व सहृदयता	९९
	ज) संस्कृत व इंग्रजी भाषेशी परिचय	९९
४ (इ)	निबंधलेखन अध्यापनातील शिक्षकांची भूमिका	१००
	क) निबंधलेखन वर्चेत विद्यार्थ्यांचा सहभाग	१००
	ख) शिक्षकांची अध्यापन पद्धती.	१०१
	ग) हस्ताक्षर, शुद्धलेखन व शुद्ध उच्चार	१०२
	घ) संस्कार क्षमता	१०३
	च) स्वतंत्र विचारात चालना	१०३
४ (ई)	विविध निबंधलेखन प्रकारांचे अध्यापन	१०६
	क) प्रास्ताविक	१०६
	ख) निबंधलेखन	१०७
	ग) पत्रलेखन	१०९
	घ) कथालेखन (मुद्यावरून गोष्ट)	१११
	च) आकलन (उता-यावरील/कवितेवरील प्रश्नांची उत्तरे)	११२
	छ) संवादलेखन	११३
	ज) सारांश लेखन	११५
	झ) अहवाल लेखन	११७
	ट) अर्ज	११७
४ (उ)	सारांश	११९
	संदर्भ	१२०

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
५)	<u>माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन</u>	१२१ ते २२७
५.१	प्रास्ताविक	१२२
५.२	प्रतिसादक शिक्षकांची माहिती	१२४
५.३	निबंधलेखन शिकविण्याच्या पध्दती	१४१
५.४	शैक्षणिक साहित्य व ग्रंथालय	१४८
५.५	निबंधलेखन	१७१
५.६	पत्रलेखन	१८२
५.७	कथालेखन (मुद्यावरून गोष्ट)	१८६
५.८	आकलन (उता-यावरील/कवितेवरील प्रश्नांची उत्तरे)	१८९
५.९	संवाद लेखन	२०४
५.१०	सारांश लेखन	२०८
५.११	अहवाल लेखन	२१२
५.१२	अर्ज	२१५
५.१३	निबंधलेखनाच्या संदर्भात शिक्षकांनी दिलेली इतर माहिती	२१९
५.१४	मुख्याध्यापकांनी दिलेल्या माहितीचे विश्लेषण	२२२
५.१५	विद्यार्थ्यांच्या निबंधलेखनातील चुकांचे वर्गीकरण विश्लेषण	२२४
५.१६	सारांश	२२७
६)	<u>निष्कर्ष आणि शिफारशी</u>	२२८ ते २५०
	विभाग "अ"	२३०
	निष्कर्ष	
६ क	प्रास्ताविक	२३०
६ ख	शिक्षकांच्या वैयक्तिक माहिती विषयी निष्कर्ष	२३०

प्रकरण क्रमांक	नाव	पृष्ठ क्रमांक
६)	६ ग	निबंधलेखन अध्यापन पद्धतीबाबत निष्कर्ष २३१
	६ घ	शैक्षणिक साहित्य व ग्रंथालय याबाबत निष्कर्ष २३३
	६ च	निबंधलेखनाबाबत निष्कर्ष २३५
	६ छ	पत्रलेखनाबाबत निष्कर्ष २३७
	६ ज	कथालेखन (मुद्यावरुन गोष्ट) याबाबत निष्कर्ष २३७
	६ झ	आकलन (उता-यावरील/कवितेवरील प्रश्नांच्या उत्तराबाबत) निष्कर्ष २३९
	६ ट	संवादलेखनाबाबत निष्कर्ष २३९
	६ ठ	सारांशलेखनाबाबत निष्कर्ष २३९
	६ ड	अहवाल लेखनाबाबत निष्कर्ष २४०
	६ ढ	अर्जाबाबत निष्कर्ष २४०
<u>विभाग "ब"</u>		
<u>शिकारशी</u>		
६ ण	शिक्षकांच्या वैयक्तिक माहिती विषयी शिकारशी २४१	
६ त	अध्यापन पद्धतीबाबत शिकारशी २४२	
६ थ	शैक्षणिक साहित्य व ग्रंथालय याबाबत शिकारशी २४३	
६ द	निबंधलेखनाबाबत शिकारशी २४४	
६ ध	पत्रलेखनाबाबत शिकारशी २४६	
६ न	कथालेखन (मुद्यावरुन गोष्ट) याबाबत शिकारशी २४६	

प्रकरण क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
६ प	आकलन (उतारा/कवितेवरील प्रश्नांची उत्तरे) याबाबत शिफारशी	२४६
६ फ	संवादलेखनाबाबत शिफारशी	२४७
६ ब	सारांशलेखनाबाबत शिफारशी	२४७
६ झ	अहवाल लेखनाबाबत शिफारशी	२४७
६ म	अर्जाबाबत शिफारशी	२४७

विभाग "क"

	पुढील संशोधनासाठी विषय	२४८
६)	६ य इयत्ता ७ वी खेरीज इतर इयत्तांच्या निबंधलेखनातील चुकांचा अभ्यास	२४९
	६ र निबंधलेखनाच्या अध्यापन पद्धतींचा अभ्यास	२४९
	६ ल निबंधलेखनाच्या संदर्भात क्रमिक पुस्तकांचे मूल्यमापन	२४९
	६ व निबंधलेखनावरील स्वाध्याय माला	२४९
	६ श निबंधलेखनातील चुकांच्या कारणांचा शोध	२५०
	६ ष निबंधलेखनातील चुकांवरील सविस्तर उपाय	२५०
	६ स निबंधलेखनातील चुकांवरील उपाय	२५०
	६ ह विद्यार्थ्यांच्या आवडीचे निबंधलेखन विषय.	२५०

- प रि शि ष्टे -

अ) शिक्षक प्रश्नावली २५१

कोष्ठकांची यादी

अ. क्र.	कोष्ठक क्रमांक	कोष्ठकाचे नांव	पृष्ठ क्रमांक
१	५. १	शिक्षकांची शैक्षणिक पात्रता	१२४
२	५. २	शिक्षकांचा शैक्षणिक अनुभव	१२९
३	५. ३	निबंधलेखनासाठी आठवड्यात लागणा-या ता सिका	१३३
४	५. ४	ता सिका पुरेशा अथवा अमु-या	१३४
५	५. ५	आठवड्यात आवश्यक ता सिका	१३५
६	५. ६	विद्यार्थीसंख्येचा निबंधलेखनावरील परिणाम	१३६
७	५. ७	वर्गातील विद्यार्थ्यांची संख्या	१३७
८	५. ८	निबंध लिहिणे विद्यार्थ्यांना आवडते का नाही	१३८
९	५. ९	पाठ्यक्रम योग्य की अयोग्य	१३९
१०	५. १०	निबंधलेखन शिकविण्याच्या पध्दती	१४२
११	५. ११	अध्यापन पध्दती स्वीकारण्याची कारणे	१४४
१२	५. १२	शैक्षणिक साहित्याचा वापर	१४८
१३	५. १३	निबंधलेखनासाठी वापरलेली पुस्तके	१५२
१४	५. १४	शाळेतील ग्रंथालयातील पुस्तकांची संख्या पुरेशी/अपुरी	१५६
१५	५. १५	निबंधलेखन पुस्तकांची संख्या	१५७
१६	५. १६	शिक्षकांच्या देखरेखीखाली मुले पुस्तके वाचतात किंवा नाही	१५९
१७	५. १७	अवांतर वाचनासाठी संदर्भ पुस्तकांचा वापर	१६०
१८	५. १८	विद्यार्थी शाळेच्या वेळात मासिके वाचतात किंवा नाही	१६१
१९	५. १९	शाळेतील वादविवाद मंडळाच्या संदर्भात शिक्षकांचा प्रतिसाद	१६३
२०	५. २०	हस्तलिखितासाठी मुलांचे निबंधाची निवड	१६४

अनु. क्रमांक	कोष्टक क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
२१	५. २१	निबंध लिहून घेण्यापूर्वी शिक्षकांचे प्रयत्न	१६५
२२	५. २२	चित्राट पहावयास नेले जाते किंवा नाही	१६६
२३	५. २३	सुंदर हस्ताक्षराकडे शिक्षकांचे लक्ष कित्या असते	१६८
२४	५. २४	वर्गातील मुलांचे हस्ताक्षर	१६९
२५	५. २५	अष्टद लेखनासाठी शिक्षकांनी केलेले उपाय	१७०
२६	५. २६	विद्यार्थ्यांची निबंधलेखनाची आवड	१७१
२७	५. २७	मुलांकडून लिहून घेतलेले निबंध प्रकार	१७३
२८	५. २८	निबंधलेखनातील सर्वसामान्य चुका	१७५
२९	५. २९	निबंधलेखनात विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सर्वसामान्य चुका	१७७
३०	५. ३०	निबंधात चुका होऊ नयेत यासाठी शिक्षकांनी घेतलेली काळजी	१७९
३१	५. ३१	निबंधलेखन स्पर्धांसाठी शिक्षकांनी ठेवलेल्या बक्षिसाचे स्वरूप	१८३
३२	५. ३२	चांगल्या निबंधासाठी शिक्षकांचे प्रयत्न	१८६
३३	५. ३३	निबंध तपासण्यासाठी लागणारा वेळ	१८९
३४	५. ३४	निबंध तपासण्यासाठी विशेष पद्धती	१९१
३५	५. ३५	पत्रलेखनातील चुका	१९२
३६	५. ३६	पत्रलेखनात विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सर्वसामान्य चुका	१९४
३७	५. ३७	पत्रातील चुका कमी करण्याचे मार्ग	१९५
३८	५. ३८	मुद्यावरून गोष्ट लेखनातील सर्वसामान्य चुका	१९६
३९	५. ३९	मुद्यावरून गोष्ट लेखनात विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सर्वसामान्य चुका	१९७
४०	५. ४०	गोष्ट लेखनातील चुका नाहीशा करण्याचे मार्ग	१९८
४१	५. ४१	उता-यावरील प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यामध्ये होणा-या चुका	२००

अनुक्रम क्रमांक	कोष्टक क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
४२	५. ४२	उतारा व कवितेवरील प्रश्नांची उत्तरे लिहिताना विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सर्वसामान्य चुका	२०२
४३	५. ४३	उता-यातील चुकांवरील उपाय	२०३
४४	५. ४४	संवाद लेखनातील चुकांचे प्रमाण	२०५
४५	५. ४५	संवाद लेखनातील विद्यार्थ्यांच्या चुका	२०६
४६	५. ४६	संवादलेखनातील होणा-या चुका दूर करण्याचे उपाय	२०७
४७	५. ४७	सारांशलेखनातील चुका	२०९
४८	५. ४८	सारांशलेखनात आढळून आलेल्या विद्यार्थ्यांच्या सर्वसामान्य चुका	२१०
४९	५. ४९	सारांशलेखनातील चुकांवरील उपाय	२११
५०	५. ५०	अहवाल लेखनात होणा-या चुका	२१३
५१	५. ५१	अहवाल लेखनातील चुका नाहीशा करण्यासाठी उपाय	२१४
५२	५. ५२	अर्ज लिहिण्यातील चुका	२१६
५३	५. ५३	विद्यार्थ्यांच्या अर्जांमधील सर्वसामान्य चुका	२१७
५४	५. ५४	अर्जातील चुका व त्यावरील उपाय	२१८
५५	५. ५५	विद्यार्थ्यांच्या निबंधलेखनातील चुकांचे वर्गीकरण	२२५

आलेखांची यादी

अ. क्र.	आलेख क्रमांक	नांव	पृष्ठ क्रमांक
१	५.१	शहरी व ग्रामीण शिक्षकांची तुलनात्मक शैक्षणिक पात्रता दर्शविणारा आलेख	१२३
२	५.२	ग्रामीण व शहरी शिक्षकांच्या तौलनिक शैक्षणिक अनुभवाचा आलेख	१२८
३	५.३	शहरी शाळांमधील निबंधाच्या पुस्तकांच्या उपलब्धतेबाबतचा आलेख	१५४
४	५.४	ग्रामीण व शहरी शाळांमधील निबंधाच्या पुस्तकांच्या उपलब्धतेबाबतचा आलेख	१५५
५	५.५	चंगल्या निबंधलेखनासाठी शिक्षकांनी केलेले प्रयत्न शहरी व ग्रामीण शिक्षकांच्या प्रयत्नांचा तौलनिक आलेख	१८५
६	५.६	निबंध तपासण्यासाठी लागणारा वेळ तौलनिक आलेख (ग्रामीण व शहरी शिक्षकांच्या प्रतिसादा-नुसार)	१८८